

Áttekintés a svéd könyvtárakról

THOMAS, Barbro

THOMAS, Barbro: Swedish libraries: An overview (IFLA Journal, 36. vol. 2010. 2. no. 111–130. p.) című tanulmányát Németh Márton tömörítette.

Bevezetés

A szerzőnek a 2010. évi göteborgi IFLA kongresszus alkalmából írt tanulmányából kapunk áttekintést a svéd könyvtárügy világáról – szubjektív kiegészítésekkel. A tanulmány felépítése önmagában is üzenetértékkel bír. Első helyen – néhány alapvető számadat felvázolása után – arról szól, mit képes adni a svéd könyvtárügy a felhasználóknak. Részletezi, hogy milyen módon jelennek meg a szolgáltatások eredményei, amikor a svéd állampolgárok kultúrafogyasztási szokásait vizsgáljuk. A következő nagy téma kör a közkönyvtárak jelenkori fejlődése, főbb

irányainak felvázolása és annak tisztázása, mi-
ben is áll egy modern közkönyvtár svéd szem-
mel. A könyvtári szocializáció fontosságára és
a könyvtáraknak az oktatásban játszott kulcs-
szerepére utal az iskolai könyvtárakról szóló
rövid fejezet. Ezt követően az infrastrukturális
szolgáltatási hálózati háttér vázolódik fel, mely
nélkül a könyvtárak sikeres szolgáltatási kínálata
elképzелhetetlen lenne. A tanulmány ezután na-
gyobb fejlesztési, s ezen keresztül kultúrpolitikai
kérdésekre tér ki. Röviden számot ad a nemzeti
osztályozási rendszerről, a Dewey tizedes osztá-
lyozási rendszerére történő átállásról, majd arról
az irodalomtámogatási modellről ejt szót, mely
számos ponton pozitívan hat a könyvtárak mű-

ködésére is. Mindemellett nem hagyja szó nélkül a modell ellentmondásait sem. A közkönyvtári kölcsönzési szabályozásról szóló fejezet szót ejt arról is, miképpen kompenzálják a kiadókat és a szerzőket műveiknek az ingyenes közkönyvtári ellátásba való bekerüléséért.

A közkönyvtári szférát a nemzeti és tudományos könyvtárak világának bemutatása követi. Előbb a Svéd Nemzeti Könyvtár történetéről, szerepéről, állományrészeiről olvashatunk, a következőkben pedig az egyetemi könyvtárak és a tudományos szféra egyéb oktatási intézményei kerülnek sorra. Külön fejezetet kap a látássérültek ellátását szolgáló könyvtári hálózat. Rövid áttekintést kapunk a kötelespéldány-rendszer történetéről és a jelenlegi szabályozás állapotáról, ezt követi a könyvtári jogalkotás történetének és jelenlegi helyzetének áttekintése. Végezetül áttekintést kapunk a svéd könyvtári civil szféráról, valamint a svéd könyvtárügy és az IFLA szerteágazó történeti kapcsolatrendszeréről. Epilógus helyett a szerző néhány kulcsfontosságú trendre utal: egyrészt a virtuális könyvtári tevékenységek egyre növekvő szerepére, másrészt a koherens módon szak- és közpolitikai eszközökkel, egységes szemlélettel menedzselte könyvtárügy fontosságára. Tanulmányát azzal zárja, hogy a Nemzeti Könyvtár számára minden bizonnyal nagy kihívást jelent az állam által rátestált karmesteri palca felvétele: a sok egymástól többé-kevésbé független intézmény szakmai fejlesztési és kooperációs formáinak összehangolása a nyilvános könyvtári szféra lokális szintjén és a közkönyvtári szféra regionális, megyei együttműködési terében egyaránt. Ennek révén viszont megnyílhat a svéd könyvtárügy sokszínű, ám mégis egyetlen koherens szakmai szempontrendszer szerint koordinált fejlődésének útja.

Amint e bevezetőből is kiderül, a tanulmány annyira sokszínű, összefoglaló jellege ellenére olyan részletgazdag, hogy e summázat keretében nincs lehetőség minden fejezetre egyenlő súllyal kitérni. A súlyozás tehát óhatatlanul a recensens látásmódját is visszatükrözi. A bőségesen tált illusztratív történeti példákra ezért csupán érintőlegesen fogok utalni, az elsődleges cél a jelen helyzet bemutatása.

Sarokszámok

A svéd könyvtárügy egy országos hatókörű, kiterjedt hálózatot foglal magában. Az alábbi számok ennek méreteit illusztrálják. A közkönyvtárak 290 ellátási centrummal rendelkeznek (amelyek egy adott kistérség közkönyvtári ellátását biztosítják főkönyvtárral, fiókkönyvtárakkal, könyvtárbuszokkal), ezek összesen mintegy 2000 szolgáltatási ponttal bírnak. Mindehhez járul még 4000 iskolai könyvtár, 115 egészségügyi intézményekben működő bibliotéka. Nemzeti intézményből egy van, a felsőoktatási könyvtárak száma 39. Negyven speciális feladatokat ellátó könyvtár mintegy 200 szolgáltatási ponttal bír. A közkönyvtári hálózatot 20 megyei könyvtár, 3 kölcsönzési központ, 1 idegen nyelvű irodalmat gyűjtő kölcsönzési központ és egy megőrzési célú intézmény egészíti ki. Mindehhez járul még egy hangos könyveket és Braille-írással dokumentumokat gondozó könyvtár.

A közkönyvtárak és az iskolai könyvtárak a helyi kistérség önkormányzati finanszírozásával működnek. A megyei könyvtárak az adott megyei tanács alá tartoznak. A tudományos könyvtári szférát közvetlen vagy közvetett módon, de lényegében a központi államigazgatás finanszírozza. A teljes könyvtárügy éves költségvetése mintegy 6 milliárd svéd korona (1 SEK= 33-35HUF). Az 1997-ben elfogadott könyvtári törvény szabályozza az összes közfinanszírozással bíró könyvtár feladatait és kötelességeit.

A könyvtárhasználók

A szolgáltatások középpontjában a felhasználók állnak. A svédek gazdag olvasási tradíciókkal bírnak. Az állampolgárok mintegy 60 százaléka rendszeres közkönyvtárhasználó, és a felsőoktatási könyvtárak használati arányai is jelentősek. Természetesen szoros kapcsolat van a használati arányok és a magas szintű szolgáltatási standardok között. Egy prosperáló, emelkedő intézményrendszert mindenhol többen használnak,

mint egy hanyatlófélben lévő. A svéd könyvtárak jelentős mértékben hozzájárulnak a lakosság olvasás iránti érdeklődésének fenntartásához és fejlesztéséhez. Persze nem szabad elfelejtenünk, hogy az oktatás és a műveltség magas szintjéhez változatos kínálat és hatékony népszerűsítési formák tartoznak, s mindezek háttérében ott áll a magas életszínvonal. Azt is számításba kell vennünk, hogy – a kutatások szerint – a hosszú, sötét, téli időszakokkal bíró földrajzi területeken többen olvasnak, mint a kedvezőbb klimatikus viszonyokkal megáldott vidékeken. Néhány évtizeddel ezelőtt a tudományos és felsőoktatási könyvtárak használói még szinte zárt kasztot alkottak a minden településen jelen lévő közkönyvtári hálózat használóihoz képest. Az oktatás szintje is teljesen más volt, mint manapság. Aki elvégezte a hat, majd a hét osztályos általános iskolát, többnyire soha nem került vissza az iskolapadba. A mai állapot azonban az utóbbi évtizedekben lezajlott oktatási forradalom révén mindennek a szöges ellentéte. A fiatal népességnek mintegy 95%-a középfokú végzettséggel bír, és kormányzati cél e korosztály felé a felsőoktatásba terelése. A korábbi tíz alattihoz képest 40 körül van a felsőoktatási központok száma, megfelelő oktatási és tudományos célú könyvtári infrastruktúrával. Mindehhez kiterjedt távoktatási tevékenység járul, melyben a könyvtáraknak szintén kulcsszerepe van. Miután így a felsőoktatás kínálata az ország majd minden sarkában elérhető, a közkönyvtárak számára is új kihívásokat támaszt a beáramló hallgatók tömege. Mindezzel párhuzamosan a felsőoktatási könyvtárak is kinyíltak a nagyközönség előtt, s mára már messze nem csak a zárt tudományos közösség igényeit szolgálják. A tudományos könyvtári szféra ennek ellenére kevésbé tömegvonzó fizikai értelemben, mint a közkönyvtárak, másfelől viszont közvetett módon, szolgáltatóként kulcsszereplője a közkönyvtárak felé irányuló könyvtárközi kölcsönzési forgalomnak; törvény írja elő, hogy állományának rendelkezésre bocsátása és egyéb szakmai segítség révén részt kell vállalnia a közkönyvtárak és iskolai könyvtárak magas szolgáltatási színvonalának

biztosításában. A közfinanszírozás alapelve a szolgáltatások széles körének ingyenességével és egységes alapszolgáltatási szinttel jár együtt, így mára a könyvtárhasználók teljesen figyelmen kívül hagyják, hogy az adott könyvtár milyen finanszírozási formában és fő feladatkörrel működik. Számukra az adott intézmény elérhetősége, földrajzi közelsége a fontos, s nem az adott könyvtár típusa és finanszírozási formája. A fent említett egységesülő hálózati szolgáltatási kínálat is ezt igazolja vissza. A felsőoktatás célközönsége nagyarányban használja a közkönyvtárakat, s kisebb mértékben ugyan, de a közkönyvtári célközönség is a tudományos könyvtárakat. A Nemzeti Könyvtár a főváros közepén, vonzó földrajzi környezetben helyezkedik el, így folyton tele van a felsőoktatási alapképzésben tanuló diákokkal, s az egy főre jutó kölcsönzések száma is emelkedik. (Ez mintegy 30 könyv évente személyenként, s ehhez még átlag 32 letöltés is járul a virtuális forrásokból éves szinten, személyenként.) A virtuális forrásoknak a hagyományos dokumentumokkal szembeni előtérbe kerülése a felsőoktatási könyvtári intézményekben drámai mértékű, míg a közkönyvtárak esetében lassan, de folyamatosan emelkedő tendenciát mutat. Már csak az IT-szolgáltatások egyre növekvő népszerűsége miatt sem könnyű konkrét használói csoportokat megkülönböztetni a felhasználók között. A könyvtárak és a felhasználói csoportok közötti határok egymással párhuzamosan tűnnek el, és amint láttuk, a folyamatok egymást erősítik. Persze ennek következtében sok helyütt a fizikai terek is átalakulnak. Egyre több közepes nagyságú városban egy épületbe vonják össze a központi közkönyvtárat és a központi felsőoktatási könyvtárat, így aztán magasabb szolgáltatási színvonalon, a párhuzamosságokat kiküszöbölve, egymással együttműködve garantálják a közpénzből működtetett könyvtári ellátást az adott kistérség számára.

A modern közkönyvtár

A modern közkönyvtári rendszer a 20. század elejétől amerikai mintára formálódott. Az alapokat *Valfried Palmgren* asszony fektette le, aki amerikai tanulmányútjáról hazatérve a parlament elé került jelentésben összegezte megállapításait, melyek aztán a modern közkönyvtári szolgáltatás alapelveiként rögzültek. A közkönyvtári szolgáltatást olyan közszolgáltatásként definiálja, melyet a helyhatóságok nyújtanak az adott térség felhasználói számára. Mindez azonban központi segítséggel és nemzeti szakmai szabványok alapján valósul meg. A könyvtár a közjót szolgálja, s nem a legszegényebbek számára nyújtott szociális szolgáltatás. Mindazonáltal egyenlő esélyekkel, mindenki számára nyitva kell állnia, a böngészést pedig szabadpolcos rendszernek kell segítenie. Minden közkönyvtárnak saját gyermek- és ifjúsági részleggel kell rendelkeznie a célcsoport megfelelő kiszolgálásához. Minden könyvtárat szakképzett személyzetnek kell irányítania. S mind a mai napig az összes helyhatóságnak biztosítania kell a közkönyvtári szolgáltatásokat.

A svéd közkönyvtárak legextenzívebb fejlődési periódusa az 1950-es évektől az 1970-es évekig zajlott. Új könyvtárak épültek, az állomány dinamikusabban gyarapodott, a felhasználói szám egyre nőtt, s egyre több könyvtárost foglalkoztattak. Ezt a periódust az 1980-as években a gazdasági megszorítások zárták le; azóta az extenzív fejlődés üteme lelassult, helyenként visszaesés is bekövetkezett, a közkönyvtári arculat viszont válaszul az új kihívásokra pozitívan alakult át. A kölcsönzések száma ugyan folyamatosan csökken, de ez a könyvtárhasználat mértékét csak csekély mértékben befolyásolja. A csökkenésnek több összetevője van. Az 1960-70-es évektől megvalósult a könyvek szabad kereskedelme. A könyv minden sarkon elérhető, könnyen beszerezhető tömegcikké vált. Az 1970-es évektől folyamatosan zártak be szolgáltatási pontokat, ezzel egyidőben viszont a közkönyvtári rendszer dokumentumválasztéka a kistérségi szintjén nőtt! A szolgáltatások színvonala tehát nem

csökkent, csak átstrukturálódás figyelhető meg néhány ponton a mobil szolgáltatások felé. Közben, ha csökkenő mértékben is, épülnek új könyvtárpépületek (így a halmstadi városi könyvtár, melyet 2006-ban adtak át korunk szolgáltatási követelményeihez alkalmazva, s amely felhasználóitól a fehér gyémánt becenevet kapta). Az új épületek mellett jelentős szerepet játszanak a bővítések és a rekonstrukciók, melyek révén szinte mindenütt bővült a betérő felhasználók köre. A legnagyobb kihívás mostanság a stockholmi városi könyvtár bővítése oly módon, hogy a helyszűkével küzdő patinás épület megtarthassa hagyományos értékeit is.

Az internet megjelenése némiképp leértékelte a hagyományos tájékoztató szolgáltatás iránti igényt, viszont a gyermekek továbbra is áramlanak a könyvtárakba. Ez összhangban van az a stratégiai céllal, hogy prioritást kapjon a gyermek- és ifjúsági könyvtári terület, hiszen itt tudják folyamatosan a közkönyvtári szocializációval magukhoz kötni az intézmények a felhasználókat. A már említett 2000 közkönyvtári szolgáltató pontból 554 működik integráltan, iskolai és közkönyvtári funkciókat is vállalva.

A nemzeti közkönyvtári állomány mintegy 40 millió könyvből áll, ehhez járul még mintegy 3 millió audiovizuális hordozón tárolt dokumentum. Az éves beszerzés mintegy 2 millió dokumentum. A közkönyvtári hálózat mintegy 3000 térítéses adatbázishoz kínál közel 6000 internet-eléréssel ellátott munkaállomáson keresztül hozzáférést, s ehhez járul még az egyre bővülő távoli (otthoni) hozzáférési kör. A felhasználók száma éves szinten mintegy 2,6 millió fő, akik éves szinten mintegy 68 millió alkalommal látogatnak el a közkönyvtárba, s mintegy 69 millió a kölcsönzési alkalmak száma, mely lakosonként éves szinten 7,6 dokumentumot jelent.

Iskolai könyvtárak

Az utóbbi 40 évben az iskolai könyvtárak állapotának felmérése, fejlesztési irányaik meghatározása tudományos vizsgálatok és a belőlük levont

következtetésekre támaszkodó programok révén állandóan napirenden van. Az eredmények pedig – sajnos – kevéssé látványosak. Ez a terület a közkönyvtárhoz hasonlóan helyhatósági fenntartású, ám mintha mostohábban kezelnék az előbbiekhöz képest. Már említettük, hogy viszonylag magas a kombinált közkönyvtári és iskolai könyvtári szolgáltatói pontok száma, ahol az utóbbi feladatkör nem tartozik a prioritások közé. A 2008-as adatok szerint a gyermekek 67%-a fér hozzá valamilyen szinten iskolai könyvtári ellátáshoz, míg a kombinált egységek ellenére is mintegy 18%-uk egyáltalán nem kap ellátást. Egyre inkább az vált trenddé, hogy a közkönyvtárak akarva-akaratlanul magukba olvasztják az iskolai könyvtári feladatokat, melyek egyszerre irányulnak a gyermekek olvasáskultúrájának, információs műveltségének fejlesztésére és a pedagógiai igények kiszolgálására. A jövőre nézve nyitott kérdés, hogy a legújabb 2010-es törvényi változtatások, melyek az iskolai könyvtárügyet kiemelték a könyvtárügyi törvény hatálya alól és az oktatási szabályozás körébe rendelték, hoznak-e pozitív változást az iskolai könyvtárak szolgáltatási színvonalában.

Könyvtári infrastruktúra és könyvtári hálózat

A megyei könyvtárak hálózata az 1930-as években kezdett kialakulni, s az 50-es évekre szilárdult meg. Fő feladatukként a könyvtárközi kölcsönzés koordinálását és a közkönyvtári dokumentum-ellátás segítségét irányozták elő. Ekkoriban még mintegy 2200 helyi önkormányzat létezett az országban, melyek jelentékeny segítségre szorultak ellátási kötelezettségük teljesítéséhez. Az összevonások után létrejött kistérségi rendszer a 290 helyhatósággal aztán jótékonyan változtatott a helyzeten. Azonban a megyei könyvtári hálózat fő funkciója azóta sem változott: a helyi közkönyvtárakat kell segíteniük abban, hogy a könyvtári ellátás

egyenletesen magas szinten hozzáférhető legyen mindenki számára. A megyei könyvtáraknak ellenőrzési kötelezettségük is van a helyhatóságok és könyvtáraik iránt abban a tekintetben, hogy betartják-e azon szakmai követelményeket, melyek a közfinanszírozás kritériumaként jelennek meg. Az idők folyamán menedzselési feladataik átértékelődtek és kibővültek. Regionális és interregionális fejlesztési projekteket finanszíroznak (élethosszig tartó tanulás támogatása, olvasásfejlesztési programok, könyvtári szolgáltatásfejlesztés speciális célcsoportok számára stb.), ezáltal a közkönyvtári innováció motorját tartják folyamatosan életben. Ezen felül szakmai továbbképzési rendszert is működtetnek. Az 1980-as évekig hozzájuk tartozott a felsőoktatási-tudományos könyvtárak fejlesztési projektjeinek a gondozása és koordinálása is, ezután azonban a Nemzeti Könyvtár koordinációs részlege vette át ezt a feladatot. Utóbbi igen nagy hatékonysággal működik, kidolgozta és működteti például a térítéses online adatbázisok hozzáférését biztosító, nemzetközi kapcsolódásokkal is bíró konzorciumi rendszert. Vezető szerepe van a nyílt hozzáférés gyakorlatának a terjesztésében (a svéd tudományos világban), s számos olyan projektet finanszíroz, melyek a tudományos információellátás hatékonyabbá és eredményesebbé tételét célozzák.

A LIBRIS könyvtári információs rendszer közös katalógusának kezdetei 1972-ig nyúlnak vissza. Az 1980-as évektől kezdtek feltölteni a svéd nyelvű dokumentumok adatait, 1988-tól vette át fenntartását és fejlesztését a Nemzeti Könyvtár. Manapság több mint 300 könyvtár 6 millió tételét tartalmazza a fokozatosan bővülő, finomodó rendszer. Kormányzati döntés eredményeképpen 1997-től módon bárki számára hozzáférhető online, évente közel 12 millió keresést bonyolítanak rajta. A katalógusadatok mellett ma már hozzáférést kínál teljes szövegű tartalmakhoz, digitalizált dokumentumokhoz is. Mintegy 1300 könyvtár használja fejlett könyvtárközi kölcsönzési szolgáltatását (egyharmaduk közkönyvtár). A könyvtárközi kölcsönzés arányaiban a teljes kölcsönzési volumenhez képest

elhanyagolható. A közkönyvtárak számára azonban – amint már említettük – a felsőoktatási és tudományos könyvtárak állományából való kölcsönzés nagy jelentőségű. Igaz ez még akkor is, ha a könyvtárközi kölcsönzés számai évek óta csökkenő tendenciát mutatnak, melynek csak részben magyarázata az elektronikus folyóiratok elterjedése. Nemrégiben felmérést végeztek a könyvtárközi kölcsönzési szokásokról, s ennek eredményeképpen valószínűleg változik majd a szabályozás is.

A legradikálisabb fejlesztési program jelenleg a svéd nemzeti SAB osztályozási rendszerről a Dewey-rendszerre való átállás. Utóbbi lépést a könyvtárak mind nemzetközibbé váló tevékenysége kényszerítette ki, mely egyre nagyobb erővel veti fel a nemzeti szintű szabályrendszer hiányosságait, a nemzetközi szabványokkal való inkompatibilitását. Néhány tudományos könyvtár saját érdekei szerint kezdte meg az átállást, ezt terjesztik ki aztán fokozatosan a könyvtári szféra egészére a Nemzeti Könyvtár szakmai támogatásával. Ebben az intézményben az előkészítő munkálatok 2012-ben zárulnak le. Az átállás az idei és a jövő évben fokozatosan valósul meg, ennek lezárása után adnak majd szakmai támogatást az egyes további intézményeknek a váltáshoz. (Ennek finanszírozási vonzata még alakul.)

Irodalomtámogatási program

A svéd nyelvet mintegy kilenc millióan beszélik. A könyvkiadás minőségi változatosságának fenntartása ilyen viszonylag kis piaci célcsoport esetében nehézségekbe ütközik. A nemzetközi média- és tartalomipar koncentrációja a kis nyelvek esetében számos kockázatot rejt magában. Az 1960-as években indult piacszűkülési folyamatok 1975-re vezettek el az irodalomtámogató szakpolitikai, költségvetési támogatási programig. Mintájául a 60-as évek azonos célú norvég modellje szolgált. Fő célja, hogy a minőségi svéd irodalom elérhetőségét biztosítsa a svéd anyanyelvű népesség számára. Az

egyéni igények kielégítését biztosító széleskörű választék a mai színvonalal piaci alapon elképzelhetetlen. A program keretében a svéd nemzeti bibliográfiában megjelenő mintegy 15 ezer címből 800-at választanak ki, ezt a kormányzattól független szakemberek végzik. Az egyetlen kritérium a minőség, s az adott műnek meg kell jelennie, hogy támogatásért folyamodhasson. Fontos, hogy egyetlen állam szerv sem szólhat bele a válogatásba. A rendszer több mint harminc éve működik sikeresen, s a kiadókön keresztül igen jótékonyan hat a svéd nyelvű könyvpiacra. 1998-ig azonban (egy újabb állami rendelkezés elfogadásáig) semmiféle támogatás nem járt a könyvtári állományba kerülésükhöz, illetve piaci terjesztésükhöz (ami többnyire nem nyereséges). 1999-től a támogatást elnyert műveket támogatják, hogy eljussanak a kistérségi közkönyvtári rendszerekbe. Ennek nyomán a 800 mű 250 ezer példányban jut el a közkönyvtárakba, állományba kerülnek, illetve olvasás-népszerűsítő célokat szolgálnak. A könyvtárakat és a terjesztőket érintő kedvező döntés volt az általános forgalmi adó 25%-ról 6%-ra való csökkentése a könyvek esetében. A döntést követő hat évben fellendült a könyvpiac forgalma, és a könyvtárak is jóval olcsóbb beszerzési, gyarapítási lehetőséghez jutottak. 2008-ban azonban a könyvpiac fejlődési trendje megtört, s valószínű ezt sem lehet csupán a gazdasági válság hatásának betudni.

Közkönyvtári haszonkölcsönzés

Az eddig vázolt képből eddig kimaradtak az alkotók. Nem véletlenül, hiszen rájuk külön szabályok vonatkoznak. Ennek létjogosultsága ugyanaz, mint a kiadók esetében. A célközönség alacsony számából adódó piac beszűkült volta csak igen kevés, nemzetközileg is népszerű íróknak és jogutódjának (Henning Mankell, Stieg Larsson stb.) teszi lehetővé, hogy méltó kompenzálást kapjanak. A piacot még tovább torzítja a vásárlóerő csökkenésével az ingyenes közszolgáltatásként nyújtott könyvtári kölcsönzés. Ezért ellentételezésként és az ingyenes

könyvtárhasználat fenntartásának biztosításával a közkönyvtári és iskolai könyvtári állományba kerülő művek alkotói és közreműködői kompenzációban részesülnek, melynek alapja az adott mű kézikönyvtári használata, illetve a mű kölcsönzéseinek száma. Az a mű részesülhet támogatásban, ami svédül íródott, svéd nyelvről vagy nyelvre fordították le, illetve ha az adott mű szerzőjének állandó lakhelye Svédországban van (így kaphat támogatást a Svédországban élő, ám idegen nyelven publikáló szerző is). A támogatást a központi költségvetés folyósítja, és a Svéd Szerzői Alap osztja el a kormányzattal való megállapodás szerint. A kompenzáció alapjául szolgáló adatok a svéd könyvtárak elektronikus könyvtári rendszeréből érkeznek. 2009-ben a rendelkezésére álló kompenzációs összeg mintegy 121 millió korona volt. Éves szinten mintegy 1520-tól 220 000 koronáig terjedő összegben kap kompenzációt mintegy 3100 szerző és 1100 fordító. A szerzők listáját vizsgálva mintegy 62%-uk svéd származású, közel 11%-uk angolszász (svédül kiadott műveik után), 7%-uk skandináv, 6%-uk európai és 3%-uk Európán kívüli. Műfajok szerint főként gyermekkönyv írók és krimik szerzői dominálnak. (Sokáig Astrid Lindgren volt az abszolút első a rangsorban.) Megállapítható tehát, hogy a könyvtárhasználók kimagasló arányban olvasnak svéd irodalmat, és igen jó a használókon belül a gyermek- és ifjúsági korosztály aránya, mely jelentős motivációs bázisa a gazdag svéd gyermek- és ifjúsági irodalom virágzásának.

A Nemzeti Könyvtár

A királyi gyűjteményekről már az 1500-as évekről van adatunk, ám a Királyi Könyvtárat (a jelenlegi Svéd Nemzeti Könyvtárat) az 1600-as években alapították. Eredetileg a királyi várban kapott helyet, kötelezpéldány-joga 1661-re datálódik. (Ekkoriban ez még a cenzurális ellenőrzés legfőbb eszközének számított.) 1697-ben a vár leégésekor majdnem a teljes állomány megsemmisült, csupán egynegyede vészelté át

a katasztrófát, köztük a legértékesebb az Ördög Bibliája címet viselő, újkori hadizsákmányként odakerült, morvaországi, 13. századi hetvenöt kilós kódex. (2007-ben digitalizálták, és laponként megtekinthető a könyvtár honlapján, a <http://www.kb.se> címen).

A 18. század a könyvnyomtatási technológiák folyamatos fejlődésének jegyében telik, ezzel együtt nagyon sok, műfajilag változatos könyv jelenik meg, ezért ez az időszak jelenti a fordulópontot a könyvtár történetében. A 19. század folyamán 1878-ban kap önálló épületet a *Humlegård* városrészben, mely akkoriban rosszhírű előváros volt, ma viszont Stockholm egyik legfelkapottabb kerülete. (Az épületet védett park veszi körbe, ezért a kilencvenes évekbeli jelentős, közel 9 000 m²-es bővítésre a föld alatt került sor.)

A Nemzeti Könyvtár alapvető kötelezpéldánygyűjtési és -megőrzési feladatokkal bír az összes nyomtatott dokumentum vonatkozásában – a könyvektől a plakátokon, kéziratokon, kottákon, térképeken át a vasúti menetrendekig bezárólag. Gazdag gyűjteménye és centrális elhelyezkedése folytán a tudományos szakma képviselői és a nagyközönség is szívesen tódul falai közé. Gyűjteményére jellemző, hogy a svéd anyag mellett – mely jelenleg közel 3 millió kötet, s évente mintegy 1000 folyóméterrel nő – jelentős számú idegen nyelvű könyvvel és értékes külföldi eredetű történeti könyvállománnyal bír. Ez utóbbit egészíti ki a Nemzeti Audiovizuális Archívum mintegy hét millió órányi rögzített felvétele. (A tévé- és rádióadásokat 1979 óta archiválják.) Találunk még itt filmgyűjteményt, filmzenei gyűjteményt, multimédiagyűjteményt is az archívum részeként.

A plakátgyűjtemény a világ egyik legnagyobbja a maga nemében tízezer folyóméternyi anyagával, mintegy félmillió egységből álló állományával. A könyvtár kéziratállományának fontos része az egyes kiemelkedő irodalmi alkotók hagyatéka. (Az *Astrid Lindgren-gyűjtemény* felkerült az UNESCO világörökségi listájára is.)

A Svéd Nemzeti Könyvtár volt az első között az egyik, mely 1997-ben webarchiválásba kezdett,

2009. január elsejétől pedig megkezdte működését az intézmény keretei között a már említett Audiovizuális Nemzeti Archívum is. (Ennek működése 1979-re nyúlik vissza, húsz éven át másféle szervezeti keretben működött.) Ma a könyvtár fő tevékenységi köre három területre terjed ki: a hosszútávú megőrzés és a felhasználói szolgáltatások mellett a svéd tudományos közösséget ellátó infrastruktúrának a gerincét adja. Önmagában is tudományos szakkönyvtára a bölcsészet- és a társadalomtudományoknak. Szó volt már a LIBRIS közös katalógusról, mely a tudományos könyvtári hálózatot kiszolgáló infrastrukturális-szolgáltatói tevékenység egyik sarokpontja. Az intézmény falai közt épül a svéd nemzeti bibliográfia is. A dokumentumokat publikálásukat követően szinte azonnal leírják, adataik bekerülnek a LIBRIS-be.

Nem szabad megfeledkeznünk a különféle digitalizálási és a hosszú távú megőrzés kérdéseivel foglalkozó tudományos és gyakorlati tevékenységek koordinálásáról sem, mely szintén nemzeti könyvtári feladat. A digitalizálást megelőzően (kurrens és retrospektív módon) 1979-től kezdték el a napilapok mikrofilmzését. A mikrofilm-anyagot csak tudományos kutatók használhatják. A mikrofilm-olvasóterem még mindig a könyvtár egyik legsúfoltabb pontja, az anyag folyamatos digitalizálásának ellenére is.

Egyetemi könyvtárak és egyéb tudományos könyvtárak

A múlt évtizedekben a svéd felsőoktatásban is a hallgatók és az intézmények tömegesedését figyelhetjük meg: jelenleg harminc városban mintegy 39 egyetem, illetve egyetemi rangú intézmény működik, és az oktatási rendszer részeként intézményi autonómiájuk mellett a svéd oktatási minisztérium igazgatása alá tartoznak. A legrégebbi alapítású az uppsalai (1477) és a lundi (1666) egyetem. Könyvtáraik közel egyidősek az intézményekkel, a svéd könyvtárügy legrégibb intézményei. Az uppsalai egye-

temi könyvtár számos német jezsuita könyvtár gyűjteményével bővült az 1600-as években, s ezt bővítették ki a hadizsákmányként az intézménybe került dokumentumok. Különösen értékes kéziratgyűjteménnyel is bír, melynek gerince digitalizált formában az interneten is hozzáférhető. A 17–18. századtól kezdve kötelezpéldány-joga is van, jelenlegi épületébe 1841-ben költözött. A lundi egyetem könyvtára is értékes történeti könyv- és kéziratállománnyal bír. 1698-tól rendelkezik kötelezpéldány-joggal. A stockholmi Nemzeti Könyvtár mellett ennek az intézménynek van örökös megőrzési kötelezettsége, a többi kötelezpéldány-joggal rendelkező intézmény selejtezhet a kötelezpéldány-állományából. Úttörő szerepet játszanak a tudományos publikálás különféle formáinak fejlesztésében és terjesztésében, a nyílt hozzáférés mozgalom céljainak képviseletében. Kitűnő elektronikus szakdolgozat-gyűjteménnyel bír, mely átfogja az alap- és a graduális képzés rendszerét is. A lundi intézmény 14 társkönyvtárral együtt tagja az Öresund-régiót átfogó svéd-dán közös könyvtári hálózatnak. Ennek legfőbb előnye, hogy a beiratkozott olvasók a kölcsönzési megállapodások révén a társintézmények állományából is kölcsönözhetnek az Öresund-szoros mindkét oldaláról. A közös olvasójegy a helyben használatot is lehetővé teszi mindenütt, ám a távoli hozzáférésű elektronikus forrásokhoz csak az anyaintézmény ad hozzáférést.

A már említett két legősibb intézményhez csatlakoztak újabb alapítású egyetemi központokként Stockholm, Göteborg, Umeå és Linköping városok felsőoktatási könyvtárai.

A göteborgi intézmény főiskolaként 1861-ben alakult meg, egyetemi rangot 1954-ben kapott. A könyvtár múltja 1891-ig nyúlik vissza. Az eredeti központi épület ma hírlap-könyvtárként funkcionál, jelenlegi központi épületét 1954-ben adták át. Az 1950-es évektől kötelezpéldány-joggal bír, az egyetemi könyvtári hálózat állománya mintegy 2,7 millió egység.

Stockholmban a főiskola 1878-ban alakult meg, az 1960-as években kapott egyetemi rangot. Az egyetemi campus a következő évtizedben jött

létre, benne a könyvtár épületeivel. A központi könyvtár 1985-ben költözött új épületbe, melyet Ralph Erskine tervezett. Az intézmény ma 12 fiókkönyvtárral és évi 1,5 millió látogatóval a felsőoktatás élvonalába tartozik. A könyvtár Swedenborg-gyűjteménye az UNESCO világörökség része.

Észak-Svédország reprezentatív intézménye a a több mint harmincezer hallgatóval bíró umeåi egyetem. A főiskola 1956-os alapítású, a 60-as években kapott egyetemi rangot. Könyvtárát 1964-ben alapították, a központi könyvtár 1968-ban költözött jelenlegi helyére; kötelesepéldányjoggal rendelkezik, állománya közel 1,5 millió dokumentummal és számos értékes adományokból származó állományrészrel bír.

Közép-Svédországban Linköpingben előbb a stockholmi egyetem nyitott fiókin intézményt, mely később önálló főiskola, majd az 1970-es években önálló egyetem lett. Mintegy 400 ezres állománya több különleges gyűjteménnyel bír: megvásárolták például az egykori NDK svédországi kulturális intézetének anyagát, emellett értékes a Feröer-szigetek kultúrájára és irodalmára vonatkozó gyűjteményük is.

A már említett felsőoktatási intézményi tömegesedés eleinte nem foglalta magában a megfelelő könyvtári háttér biztosítását is, de ma már valamennyi intézmény önálló épületben működő könyvtárral rendelkezik, állományuk és szolgáltatásaik azonban néhol még fejlesztésre szorulnak.

A felsőoktatási intézményeken kívül közel 40 tudományos könyvtár működik Svédországban, néhány közülük jelentős állománnyal rendelkezik, s majdnem mindegyik nyilvános.

Uppsalában az egyetemi könyvtárhoz csatolva működik a *Dag Hammarskjöld* nevet viselő, a diplomácia és nemzetközi kapcsolatok terén működő reprezentatív szakkönyvtár, melynek ENSZ-letéti állománya is van, híven névadójához, az egykori ENSZ főtitkárhoz.

A Svéd Gyermekkönyv-intézet könyvtárát 1965-ben alapították Stockholmban. Teljességre törekvően gyűjti retrospektív módon is a svéd gyermekirodalmat, egészen az 1591-ben publikált

első svéd gyermekkönyvig. Finanszírozását az Oktatási Minisztérium biztosítja.

A Nemzeti Örökség Tanácsának része a Svéd Akadémia Könyvtára, melynek története az 1700-as évekig nyúlik vissza. Gazdag állományának főbb részeit a régészeti, a medievisztikai és a numizmatikai gyűjtemények alkotják. A *Rosenhane* történeti könyv- és topográfiai gyűjtemény is jelentős értéket képvisel, mely az egykori akadémikus hagyatékeként került 1822-ben az intézet tulajdonába.

A Svéd Akadémia a tagjait szolgálja ki, ám nyilvános könyvtárként működik a mintegy 200 ezer kötetes Nobel-könyvtár, melynek elsődleges célja az irodalmi Nobel-díj odaítélésének segítése. Ennek megfelelően állományának jó részét a jelenkori szépirodalom teszi ki a tájékoztató- és folyóiratanyag mellett.

Értékes színtoltjai a könyvtárügynek az egykori püspöki és egyházi fenntartású iskolai gyűjtemények. Jó részük állománya ma városi, illetve megyei kezelésben van. Sajnos, a közkönyvtári rendszerben ezeknek a történeti jellegű gyűjteményeknek a fenntartása nem élvezett prioritást, ezért némelyik súlyosan megrongálódott vagy meg is semmisült. Ezért a Nemzeti Könyvtár megvásárolta az egyik legátfogóbb gyűjteményt, a Rogge-könyvtárat, amely az 1400-as években emelt épületben működött a Stockholm környéki Strängnäsben, s mely ma a Nemzeti Könyvtár önálló szervezeti egysége. Emellett Västeråsban, Växjöben, Linköpingben és Skarában működik kitűnően gondozott egykori püspöki és iskolai gyűjtemény.

A Látássérültek Braille Könyvtárát 1892-ben alapította a filantróp Braille-egyesület, majd 1911-től a Svéd Vakok Egyesülete vette át tulajdonjogát; 1980 óta központi kormányfinanszírozással a Kulturális Minisztériumhoz tartozik. A közkönyvtári hálózattal együttműködve gondoskodik a vakok és csökkentlátók nyomtatott és hangos-könyvvel való ellátásáról. A hangos-könyveknek kölcsönző központja van, mely közel 80 ezres állományt közvetít a hálózat számára közel 50 ezer felhasználót kiszolgálva (a potenciális célcsoport a lakosság mintegy

6%-a). 2009-től a látássérült diákok önállóan is letölthetnek hangos-könyveket az internetről. Ez tulajdonképpen az 1980-as években indult kazetta-, majd CD-alapú DAISY-program kiterjesztése, mely összhangban áll a szerzői jogi szabályozással: a törvény felmentést ad a szerzői jogi szabályok alkalmazása alól e célcsoport kiszolgálására. Ily módon a külön jogosultságokkal rendelkező felhasználók a legújabb könyvek DAISY formátumú hangos-könyv változatait kölcsönözhetik CD-n, illetve tölthetik le a könyvtár által adott felhasználónévvel és jelszóval a központi adatbázisból.

Kötelesepéldányok

Az első kötelesepéldány-rendelkezések 1661-re nyúlnak vissza, ezek persze a cenzúra intézményesítésének eszközei voltak; egy-egy példányt kellett beszolgáltatni a nyomtatott munkákból a királyi kancellária, illetve a királyi archívum számára. 1707-ben a beszolgáltatandó példányok száma hatra nőtt, s ekkor jelent meg a földrajzi alapú elosztási rendszer. Kötelesepéldányban részesült a Királyi Könyvtár, valamint a lund és uppsalai mellett az akkori svéd (ma finn) Turku és az észti Tartu (Dorpat) egyetemi könyvtára is.

A mai kötelesepéldány-rendszerben a beszolgáltatandó példányok száma hét. A Királyi (Nemzeti) Könyvtár mellett Lund, Uppsala, Stockholm, Göteborg, Umeå és Linköping egyetemi könyvtárai részesülnek a kötelesepéldányokból. A kötelesepéldány-rendszert 1993-ban kiterjesztették az elektronikus dokumentumokra is. A változó technikai környezethez való alkalmazkodással azonban meggyűlt a bajuk, évek óta birkóznak az elektronikus publikációk bevonását célzó kötelesepéldány-törvény módosításán. Az összes publikációs formára kiterjedő ideiglenes rendelkezések, melyeket 2009-ben dolgozták ki, 2011 januárjától lépnek életbe, míg a teljesen átdolgozott kötelesepéldány-törvény hatályba lépését 2013-ra taksálják.

Könyvtári jogalkotás

Svédországban az első könyvtári törvény 1905-ben született, és az 1965-ös közigazgatási reform nyomán helyezték hatályon kívül. Ezt követően mintegy harminc évig, 1997-ig az ország nem rendelkezett könyvtári törvénnyel! A szakma megosztottá vált, vita volt a törvényi szabályozás hívei és ellenzői között. Az ellenzők azt hangoztatták, hogy a helyhatóságok eleget tesznek kötelezettségeiknek könyvtári törvény nélkül is, sőt az előírások csak feleslegesen merevítének, rontanák a közkönyvtári ellátás hatékonyságát. 1994-ig ez a deregulációs szubszidiaritív álláspont érvényesült. Nem lehetett titkolni azonban a különböző mértékben támogatott helyhatósági közkönyvtári szolgáltatási rendszerek közötti eltéréseket, habár ezen eltérések fokozatosan csökkentek, kiegyenlítődték. Az 1990-es évek első felének pénzügyi válsága ágyazott végül meg az újbóli regulációs kötelezettségeknek. Számos helyhatóság a működőképesség határáig csökkentette a könyvtári szolgáltatások finanszírozását, melynek a gyermekkönyvtárak révén komoly oktatásügyi vonatkozásai is lettek. A másik fő veszély az alapszolgáltatások ingyenességének a megkérdőjeleződése volt. Takarékosságból számos önkormányzat be akarta vezetni a térítéses kölcsönzést. A szociáldemokrata kormány válaszul feladta addigi deregulációs álláspontját, és 1996-ban keresztülvitte a parlamenten az új könyvtári törvényt. Ez a szabályozás azonban a napi politikai küzdelmek részévé vált, a teljes svéd jobboldal ellene szavazott, és nem sikerült általános konszenzusra jutni a könyvtári szabályozás alapvető kérdéseiben. A törvény végül 1997 első napján lépett hatályba. Rögzítette a helyhatóságok fenntartói kötelezettségeit és a kölcsönzés ingyenességét. A második paragrafus rögzíti, hogy a diszkriminációmentes hozzáférés a könyvtári szolgáltatásokhoz alapvető állampolgári jog, és felsorolja mindazt kulturális, oktatási, információs, tájékozási igényt, amelyek legitimálják e jogok érvényesítését. A negyedik paragrafus a regionális könyvtári feladatok ellátását kötelező megyei

önkormányzati fenntartói feladatként a megyei könyvtárakhoz rendeli. Az ötödik paragrafus az iskolai könyvtári ellátás állami finanszírozási kötelezettségét rögzíti az olvasáskultúra és az irodalmi kultúra védelmének, terjesztésének érdekében. A hatodik paragrafus a felsőoktatási intézmények diákjainak és alkalmazottainak alapvető könyvtári szolgáltatásokhoz való jogát rögzíti, így definiálva indirekt módon az egyetemi, főiskolai könyvtárak fenntartását és fő feladatait. Az utolsó paragrafusok a fenntartói felelősséget szabályozzák (helyhatóságok, megyei hatóságok, felsőoktatási intézmények), és törvénybe foglalják az intézményfenntartók kölcsönös együttműködési kötelezettségét is! A nyilvános könyvtári rendszer részeként működő tudományos és a felsőoktatási szféra intézményei számára a már korábban említett módon külön előírják a közkönyvtárak felé történő ingyenes dokumentum- és általános szolgáltatási kötelezettséget mindazon feladatok teljesítésének vonatkozásában, melyeket a közkönyvtári szolgáltatások hatékony ellátása indokol.

A törvény hatályba lépése utáni első tíz év nem sok gyakorlati változást hozott. A szakmapolitikai viták tovább folytatódtak. A legérzékenyebb pontok az iskolai könyvtári szolgáltatások túlságosan elnagyolt szabályozása, a közkönyvtári szervezet kereteinek szabályozási hiánya, a törvény betartása központi ellenőrzésének hiánya. További probléma, hogy a törvény hatálya nem terjed ki az elektronikus dokumentumok, tartalomszolgáltatások használatára, így a térítési díjak jelenleg az egyes intézmények hatáskörébe tartoznak. A konzervatív és a liberális pártok továbbra is a törvény eltörlését vagy módosítását jelölik meg fő célként, s miután ők kormányoznak, várható, hogy igényeiknek érvényt is fognak szerezni.

A civil szervezeti kultúra

A civil kultúra nagyon magas szervezetségű Svédországban, ez alól a svéd könyvtárosok sem kivételek. A nagy múltú svéd könyvtáros

egyesület 1915-ben alakult, fő célként a svéd könyvtárügy fejlesztését jelölte meg. E célok elérése érdekében engedélyezték az egyéni és szervezeti tagságot is. Az egyesület első éveiben létrehozta máig létező *Biblioteksbladet* című folyóiratát (megtalálható Könyvtári Intézet szakkönyvtárában is), valamint fontos hiánypótló munkák elkészítésének és publikálásának adott teret a korabeli könyvtári gyakorlat számos területén, de főszerepet játszott az 1920-as években megalkotott svéd könyvtári osztályozási rendszer (SAB) megteremtésében is. Nemzetközi kapcsolatait 1930-tól az IFLA tagjaként ápolja. A 2000. év fontos fejleménye volt az egységesedő svéd könyvtári közélet szempontjából a felsőoktatási könyvtárakat és alkalmazottait tömörítő 1921-ben alapított Svéd Könyvtáros Társaság (SBS) fuziója a Svéd Könyvtárosok Egyesületével. A létrejövő szövetség (Svensk Bibliotekförening) mintegy 3700 fős tagságával immáron a könyvtárpolitika számára is megkerülhetetlen civil szakmai tényezőként lép fel a könyvtári szolgáltatások támogatásának céljával. Helyeslik a könyvtári törvény megtartását és a szabályozás tartalmi továbbfejlesztését egy egységes szemléletű, koherens célokkal bíró svéd szakmapolitikai irányvonal kialakításának igényével. A fizikai és a virtuális térben egyaránt a felhasználók minél szélesebb körét megcélzó kampányaikkal, így 2007-ben indított *A könyvtár barátai (Library Lovers)* kampánnyal is a könyvtári márkanév kialakítása révén segítik céljaik elérését. A közkönyvtári civil szférába folyamatosan friss impulzusokat hoz a társadalmi és szakmai vitákat gerjesztő, eleinte a könyvtárak egyre csökkenő társadalmi, fenntartói támogatottsága ellen küzdő, majd egyre inkább a progresszív svéd közkönyvtári kezdeményezések támogatottsága felé elmozduló, emellett széleskörű nemzetközi kapcsolatrendszert ápoló *Könyvtárak a Társadalomban (BiS)*, mely 2009-ben ünnepelte negyven éves jubileumát. (BiS címmel megjelenő folyóiratuk is a szakmai közélet fontos orgánuma.)

A szakmai szervezetek mellett fontos tényezőként a könyvtáros szakszervezetet is meg kell

említeni. A svéd könyvtárosok zöme egyesületi tagsága mellett tagja a Szakmai Szövetségek Svéd Konföderációjának is. Ez a különféle szellemi foglalkozásúak egységes szakszervezeti szerveződése; tagjai között jogászok, közigazdászok és orvosok is vannak. A svéd könyvtáros szakszervezet az 1930-as években kezdte működését, ám később fuzionált a rokon kulturális szakmák érdekképviseleti szerveződéseivel. Az így létrejött *DIK* a dokumentációs, információs és kulturális szférában foglalkoztatottak általános érdekeiért küzd elsősorban, de szerepet vállal az országos szakpolitikai vitákban is a civil egyesületekkel együtt védve a szakmai érdekeket. Végül, de nem utolsósorban megemlítendő még a könyvtáros asszisztensek és a különféle kiegészítő munkakörökben alkalmazottak érdekképviseleti szervezetei, melyek külön szakszervezetekben tömörítik a tudományos és felsőoktatási, illetve a közkönyvtárak alkalmazottait.

Nemzetközi kapcsolatok és az IFLA

A tanulmány viszonylag részletesen kitér a nemzetközi kapcsolatok ápolásának és az IFLA munkájában való részvétel történeti jelentőségére. (Itt csak rövid összefoglalásra van módunk.) Stockholm már 1930-ban otthont adott az IFLA kongresszusának, mely elsősorban európai résztvevőkkel, de az USA és a Fülöp-szigetek képviselőinek jelenlétében a svéd parlament impozáns épületében került megrendezésre. Főszervezője a Svéd Nemzeti Könyvtár akkori igazgatója, *Isak Collijn* volt, aki 1927 és 1931 között az IFLA elnöki tisztét is ellátta. Harminc évvel később, 1960-ban ugyancsak a svéd fővárosban találkoztak az IFLA tagjainak képviselői, a résztvevők között még ekkor is erős volt az európai túlsúly. A színvonalas szakmai munka (pl. az egyre intenzívebbé váló könyvtárközi kölcsönzés és csere kihívásainak megtárgyalása) mellett a színes kulturális program sikerességét is kiemelték a beszámolók. A *Biblioteksbladet* arról lelkendezett, hogy már a második könyvtáros

generáció kapott 1930 után meghatározó nemzetközi impulzusokat szakmai munkájának a fejlesztéséhez, s hogy remélik, nem kell hasonló nagyszabású tapasztalatcserére svéd földön még harminc évet várni. Ez a remény nem vált valóra, mert legközelebb szinte pontosan harminc év múlva, 1990-ben, történelmi sorsfordulók közepette találkozott az újabb, immár a harmadik stockholmi IFLA-kongresszus kilencvenöt országának mintegy ötezer küldötte. Itt már megmutatkozott a svéd, illetve tágabb értelemben az északi országok könyvtárainak a hozzájárulása a harmadik világ könyvtárainak fejlesztését célzó IFLA könyvtárfejlesztési programjához (*Action for Development through Libraries Programme = ALP*). Az 1984-es kenyai kezdeményezés eredményeképpen a stockholmi kongresszust követően, 1992-ben az északi országok intenzív fejlesztési hozzájárulásának köszönhetően *Uppsalában* került sor az ALP koordinációs iroda felállításra. Mire ez utóbbi 2010-ben Hágába, az IFLA székhelyére költözött, már tizennyolc év szakmai együttműködési, támogatási tapasztalat gazdagította a harmadik világ országainak és az északi országoknak szerteágazó könyvtári kapcsolatait.

Epilógus

A recenzens véleménye szerint az IFLA göteborgi kongresszusa egyfajta betetőzése volt a fent említett, földrajzilag igen kiterjedt és gyümölcsöző északi kooperációs tevékenységnek. A sokéves globális tapasztalat, kapcsolati tőke hasznosítása nélkül és a szinte tökéletes infrastruktúra nélkül Göteborg nem vállalhatta volna a „beugró” szerepét. Az európai túlsúly jelentősen csökkent a kongresszus résztvevői között. Svédország második legnagyobb városának monumentális rendezvényközpontjában igen színes, szemléletét tekintve is globális rendezvény került megrendezésre. Mindemellett legalább ilyen lényegesnek bizonyultak a svéd könyvtári aréna rendezvényei, az aktív tapasztalatcserékre inspiráló könyvtárlátogatások és a számtalan külső

rendezvény. Mindezek révén a Svéd Könyvtáros Szövetség minden eddiginél szélesebben vázolta fel a svéd könyvtárügy legújabb fejlesztési elképzeléseinek praktikus elképzeléseit és általános vízióit. A svéd társadalmat – és benne a könyvtárak mindennapi életét – érintő mindennapi kihívások ismertetése is hasznos és hangsúlyos eleme volt a rendezvénynek. A drámai erősségű, az egyes intézmények szintjén zajló *Library Lovers* kampánnyal való találkozás is

alapvető élmény volt: tudatosította a látogatókban a felhasználókkal való társadalmi partnerségnek, a könyvtár mint márkanév céltudatos felépítésének fontosságát nemzeti és lokális intézményi szinten. Az egyéni élmények élő tartalommal töltötték meg azokat a megállapításokat, amelyekről Thomas számot adott.

(A cikk a http://www.ifla.org/files/hq/publications/ifla-journal/ifla-journal-36-2_2010.pdf címen olvasható angolul.)

20 éves a Magyar Olvasástársaság

Két évtizede 1991. október 31-én, pénteken, a napfényes koradélutáni órákban az Országos Széchényi Könyvtár VIII. emeleti előadótermében 63 fő egyhangú szavazással elfogadta az Alapszabályt, s ezzel megalakult a Magyar Olvasástársaság, a Nemzetközi Olvasástársaság (International Reading Association) hazai tagszervezete, angol nevén a Hungarian Reading Association, melynek rövidítése (HunRA) azóta sokak számára lett márkanévvé. (Tevékenységünkről bővebben ld. a honlapunkat: www.hunra.hu)

Az alakuló ülés résztvevői között könyvtárosok, pedagógusok, gyógypedagógusok, a felsőoktatásban oktatók, kutatók, nyelvészek, pszichológusok, szociológusok mellett néhány szerkesztő, író és főiskolai hallgató ugyancsak jelen voltak: többek között Adamikné Jászó Anna, Balatoni Teréz, Bartos Éva, Bocsák Istvánné, Csabay Katalin, Dán Krisztina, Gereben Ferenc, Gósy Mária, Hubert Ildikó, Horváth Zsuzsanna, Kádárné Fülöp Judit, Kiss Barbara, Komáromi Gabriella, Kovács Emőke, Kucska Zsuzsa, Mikulás Gábor, N. A. (e sorok írója), Péterfi Rita, Ramháb Mária, Rigó Béla, Vidor Miklós és Winkler Márta.

Az akkor megfogalmazott, fontosabb céljainkat változatlanul aktuálisnak tartjuk.

- a) Fórumot, szervezeti kereteket kívántunk teremteni az olvasástudományok részterületein működő szakemberek találkozásához, intenzív és hatékony párbeszédük kialakításához. Közismert tudománytörténeti tény, hogy a korábban elkülönült diszciplínák határterületeinek érintkezése kölcsönösen jótékony hatással van mind a gyakorlati, mind az elméleti problémák megoldására.
- b) Az 1989–90 fordulóján kibontakozó nagy társadalmi változások lehetővé tették az addig többnyire zárt, szocialista karantén felszámolását. Vagyis egyértelművé lett, hogy köznevelési, közoktatási és közművelődési rendszerünk egészének megújulása elképzelhetetlen a nemzetközi szinten elfogadott nevelési, oktatási, képzési, kutatási módszerek megismerése, kritikus kipróbálása, átvétele nélkül. Máig arra ösztönözzük tagságunkat, hogy legjobb saját hagyományaink, gyakorlatunk továbbbélteése, fejlesztése mellett ismerjék meg a nálunk jobb eredményekkel (IEA, PISA, PIRLS), büszkélkedő országok eszközrendszerét, módszereit, sikerének titkait! Kollegiális, munkatársi, baráti kapcsolatok teremtésével, valamint a szakirodalom követésével, az együttműködési lehetőségek kihasználásával tegyük jól láthatóvá fizikai, szellemi kincseinket, kapacitásunkat s ugyanakkor hozzunk haza minden használható tudást, ötletet, módszert! Működtesük a közértelmesség gyarapítását szolgáló „kapillárisokat”!

Két évtizedes munkánk legfontosabb nyomai, eredményei a honlapon visszakereshetők, néhány elemet azonban kihagyhatatlanul fel kell idéznünk. A Nemzetközi Olvasástársaság tevékenységünk elismeréseként 1995. júliusában Budapesten szervezte meg a 9. Európai Olvasáskonferenciát, majd a 2006. augusztus 7. és 10. közötti napokban ugyanezen szervezet bennünket bízott meg az IRA 21. Világkongresszusának házigazdai teendőinek ellátásával.

2011. május 13–14-én Szombathelyen a Berzsényi Dániel Könyvtárban „Az olvasás esszantárgyi feladat” címmel szerveztünk konferenciát, s az ott elhangzott legfontosabb előadásokból összeállított kötet 2011. november végére nyomtatott formában is hozzáférhető lesz, legutóbb pedig Egerben a Megyei Könyvtár vendéglátása tette lehetővé a VII. Országos népmese-konferencia („A népmese az olvasás táltosa”) megszervezését.

A közvetlenül előttünk álló feladat 2011. november 19-én, szombaton 10 órai kezdettel az Országos Széchényi Könyvtár VI. emeleti előadótermében tartandó jubileumi, ünnepi, tisztújító közgyűlés előkészítése, lebonyolítása.

Budapest, 2011. október 31.

Nagy Attila

a Magyar Olvasástársaság alapító tiszteletbeli elnöke